

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Ο Γραπτός λόγος στο Νηπιαγωγείο

Ενότητα 5: Πρώτος/φυσικός/αναδυόμενος
γραμματισμός

Στελλάκης Νεκτάριος

Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών

ΤΕΕΑΠΗ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Σημείωμα αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών,

Στελλάκης Νεκτάριος 2014.

«Ο γραπτός λόγος στο Νηπιαγωγείο».

Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2014.

Διαθέσιμο από τη διαδικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.upatras.gr/courses/PN1481/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons, Αναφορά, Μη εμπορική χρήση, “Όχι παράγωγα έργα, Διανομή 4.0 (1) ή μεταγενέστερη, Διεθνής έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων, π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα, κ.λπ., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο « σημείωμα χρήσης έργων τρίτων».

- Ως μη εμπορική ορίζεται η χρήση:
 - Που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από τη χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
 - Που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
 - Που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό ζητηθεί.

Διατήρηση σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- Το σημείωμα αναφοράς
- Το σημείωμα αδειοδότησης
- Τη διατήρηση διατήρησης σημειωμάτων
- Το σημείωμα χρήσης έργων τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Σκοποί ενότητας

- Θα γίνει αναφορά στον πρώτο/φυσικό/αναδυόμενο γραμματισμό
- Θα γίνει αναφορά στις θεωρητικές προσεγγίσεις του γραμματισμού
- Θα γίνει αναφορά στις πρακτικές εφαρμογές του γραμματισμού

Περιεχόμενα ενότητας

Πρώτος/Φυσικός/Αναδυόμενος:

- Θεωρητικές προσεγγίσεις
- πρακτικές εφαρμογές

Αναδυόμενος (emergent)
/ Πρώτος (early)
/ Φυσικός (natural) γραμματισμός (1)

«Ο όρος αναδυόμενος γραμματισμός εκφράζει όλο το φάσμα των συμπεριφορών που προηγούνται και εξελίσσονται στη συμβατική γνώση του γραμματισμού» (Sulzby, 1989: 84)

«ένα εξελισσόμενο εύρος γνώσεων για τον έντυπο λόγο και μια ποικιλία συμπεριφορών που ξεκινούν πριν το σχολείο και οδηγούν στη συμβατική γνώση της ανάγνωσης, της γραφής, της ομιλίας, της ακοής, της θέασης και της κριτικής σκέψης» (Zygouris – Coe, 2001:6)

Αναδυόμενος (emergent)

/ Πρώτος (early)

/ Φυσικός (natural) γραμματισμός (2)

Πρόκειται για μια δυναμική διαδικασία, που ξεκινά πολύ νωρίς στη ζωή του ανθρώπου και περιλαμβάνει συνεχή παρατήρηση, διερεύνηση και πειραματισμό για τη φύση και τη λειτουργία του γραπτού λόγου, σε περιβάλλοντα που οι συνθήκες το επιτρέπουν (συνεπώς επηρεάζεται από τις πρακτικές του οικογενειακού περιβάλλοντος, οι οποίες πρακτικές συνδιαλέγονται με το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον)

Βασικές αρχές (1)

- Η πορεία προς τον γραμματισμό είναι συνεχής, αδιαίρετη, συνεχώς αναπτυσσόμενη και ξεκινά πολύ νωρίς στη ζωή του ανθρώπου
- Η ανάπτυξη του γραμματισμού προέρχεται από το ίδιο το παιδί και υποστηρίζεται από τις αλληλεπιδράσεις του με τα ενήλικα άτομα του περιβάλλοντός του
- Η ομιλία, η ακρόαση, η ανάγνωση και η γραφή είναι αλληλένδετες και ενδυναμώνονται αμοιβαία
- Η συνειδητοποίηση των λειτουργιών του γραπτού λόγου είναι αναπόσπαστο τμήμα της πορείας προς την κατάκτηση του γραμματισμού

Βασικές αρχές (2)

- Τα παιδιά ως ενεργοί δημιουργοί της γνώσης
- Αναγνώριση της σημαντικής στήριξης που μπορεί να παρέχει η οικογένεια στην κατάκτηση του γραμματισμού, και
- Το προσχολικό περιβάλλον ως χώρος παροχής ευκαιριών για περαιτέρω ανάπτυξη των ικανοτήτων γραμματισμού, που αντανακλά την ευνοϊκή ατμόσφαιρα μάθησης του γραπτού λόγου που συναντάται σε πολλές οικογένειες (Campbell, 1998α:1).

Συμπερασματικά

1. Η εκμάθηση του γραμματισμού είναι μια συνεχώς εξελισσόμενη διαδικασία άντλησης νοήματος
2. Αφορά τις ηλικίες από τη γέννηση έως την είσοδο στη δημοτική εκπαίδευση και την τυπική διδασκαλία του γραμματισμού
3. Η έρευνα για την ανάπτυξη του γραμματισμού εστιάζει στην άτυπη μάθηση που πραγματοποιείται σε καθημερινές δραστηριότητες στο σπίτι ή στην προσχολική εκπαίδευση.

Παράδειγμα

Η ανάγνωση στο παιδί αναδείχτηκε ως ο μόνη σημαντική δραστηριότητα για την οικοδόμηση της γνώσης που απαιτεί η μελλοντική επιτυχία στην ανάγνωση.

[“the single most important activity for building the knowledge required for eventual success in reading” (Anderson, Hiebert, Scott & Wilkinson, 1985: 23)]

Έκτοτε παραμένει ένας από τους σταθερούς παράγοντες που καθορίζουν την ανάπτυξη της γλώσσας και την πορεία γραμματισμού.

Είναι ο μόνος;

Παράγοντες που συνδέονται με την ανάπτυξη του γραμματισμού (1)

- Λεξιλόγιο: εκφραστικό-ενεργητικό-παραγωγικό & δεκτικό- παθητικό--προσληπτικό λεξιλόγιο
- > συνδέεται με την κατανόηση (Snow, Burns & Griffin, 1998) των κειμένων αφού έχει κατακτηθεί η αποκωδικοποίηση
- Χρήση επεξεργασμένου/εκτενούς/αποπλαισιωμένου λόγου (literate language) (εκτενείς ονοματικές φράσεις, παρατακτικοί και υποτακτικοί σύνδεσμοι, επιρρήματα, ρήματα νοήσεως και αισθήσεως σημαντικά)

Παράγοντες που συνδέονται με την ανάπτυξη του γραμματισμού (2)

«Ο τρόπος που χρησιμοποιείται στη γραπτή επικοινωνία και είναι περισσότερο περίπλοκος και λιγότερο συνδεδεμένος με την περίσταση επικοινωνίας από τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στην καθημερινή ομιλία» Paul (2007: 394)

> συνδέεται με την εξασφάλιση συνοχής και αναφορικότητας του λόγου

• Φωνολογική & φωνημική επίγνωση - γραφοφωνημικές αντιστοιχίες

> συνδέονται με την (από)κωδικοποίηση

• Κίνητρα

(Burns, Griffin & Snow, 1999)

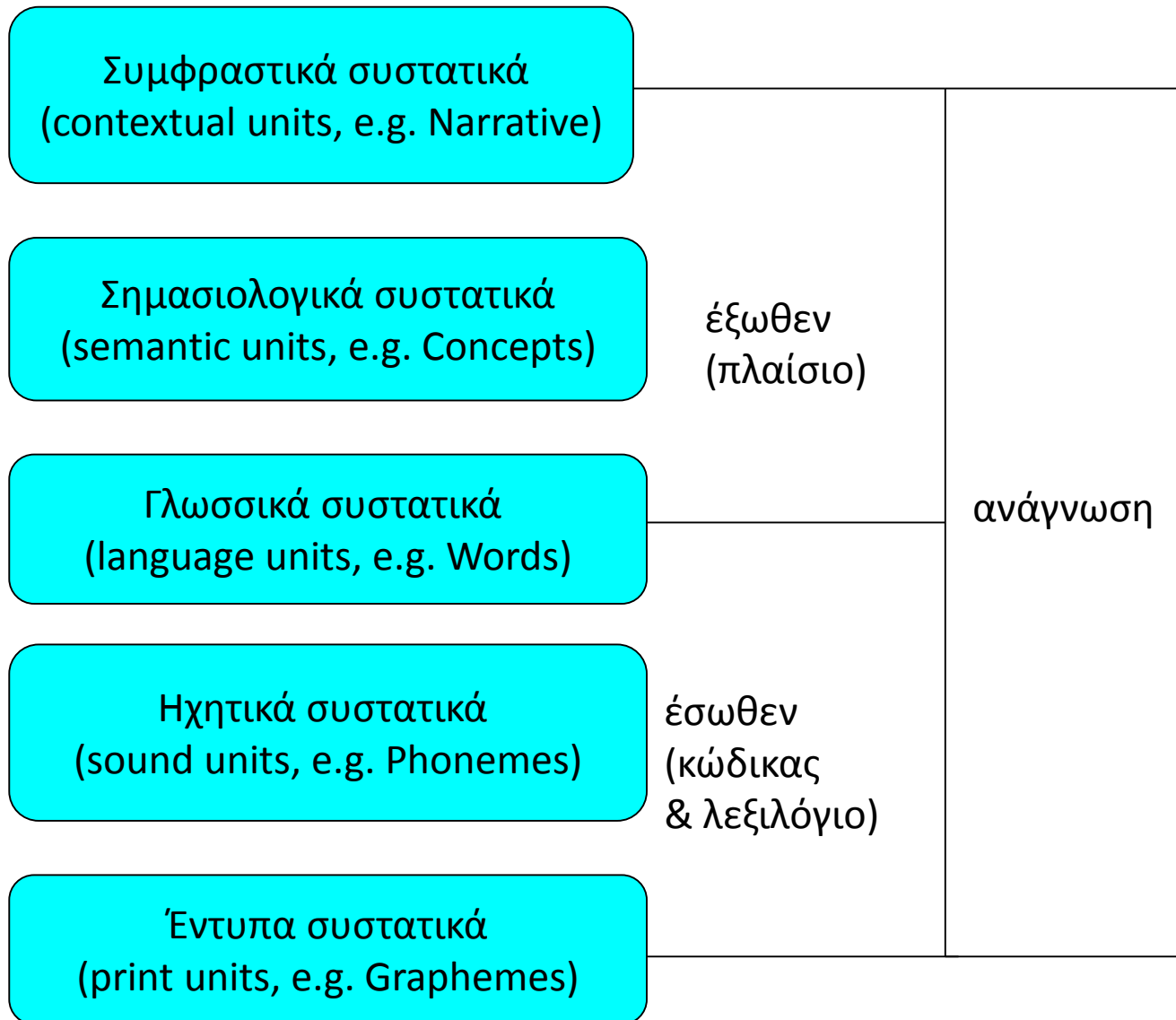
Ο ρόλος του νηπιαγωγείου

- Αναλυτικό Πρόγραμμα:

«τονίζεται ιδιαίτερα ο σημαντικός ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει το Νηπιαγωγείο στην πρόληψη της σχολικής αποτυχίας, η οποία στις μικρές ηλικίες συνδέεται κατά κύριο λόγο με την έλλειψη εξοικείωσης του παιδιού με εκφάνσεις της γλώσσας που έχουν σχέση με το γραπτό λόγο. Και αυτό, όπως είναι γνωστό, αφορά περισσότερο τα παιδιά που προέρχονται από μη προνομιούχα παιδαγωγικά και κοινωνικά περιβάλλοντα. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα θεωρούμε ότι μπορεί να συμβάλει σε μια προοπτική καλύτερης προετοιμασίας των παιδιών για την ένταξή τους σε μια κοινωνία γραπτής επικοινωνίας, όπως η σημερινή» (ΔΕΠΠΣ για το νηπιαγωγείο: 587)

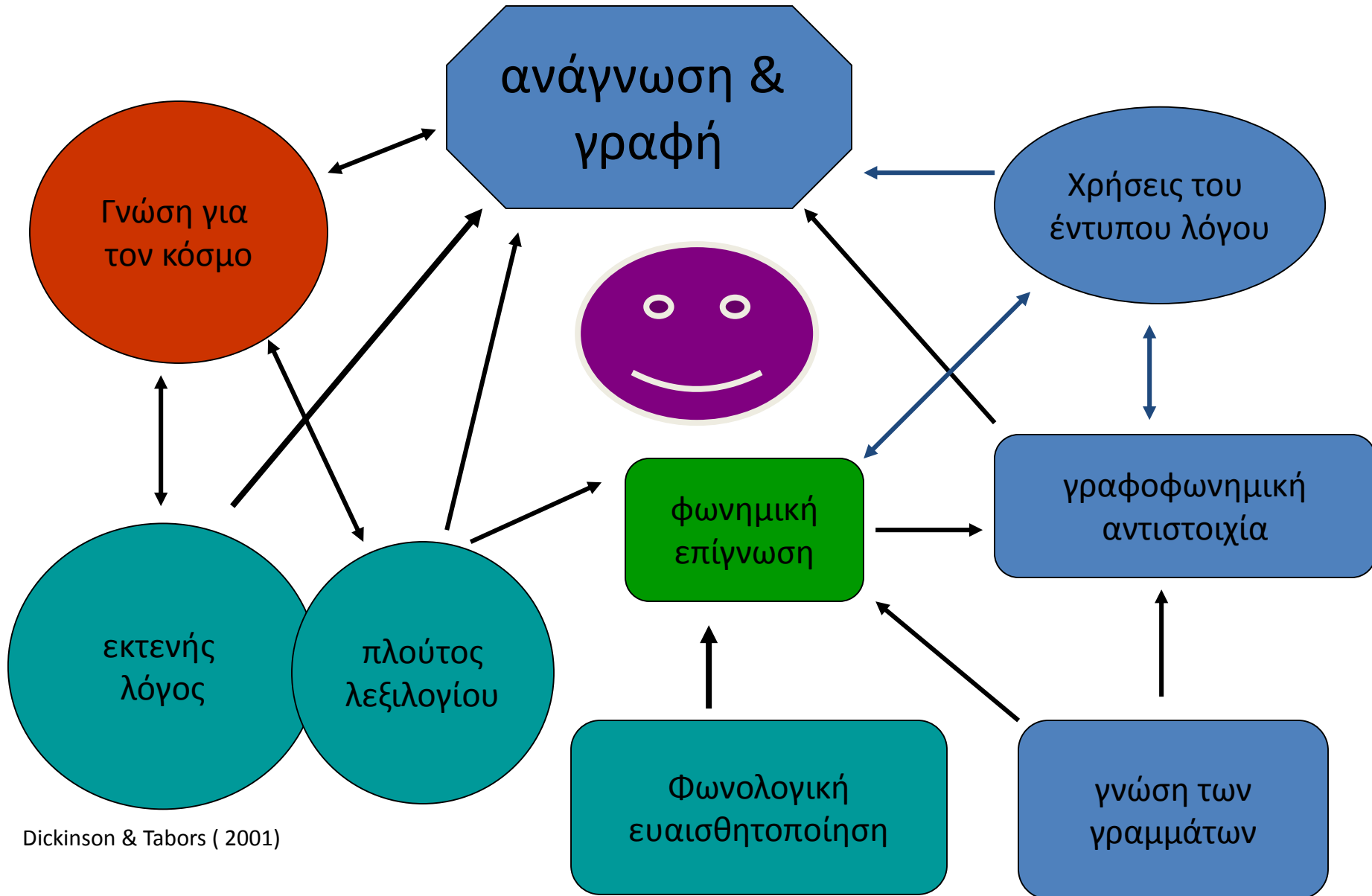
Το αναλυτικό πρόγραμμα: Παιδί και γλώσσα- Στόχοι (ΔΕΠΠΣ: 2001)

Προφορική επικοινωνία		Γραπτός λόγος	
ομιλία	ακρόαση	ανάγνωση	γραφή
<ul style="list-style-type: none">• Διήγηση / Αφήγηση• Περιγραφή• Εξήγηση / Ερμηνεία• Επιχειρηματολογία• Εμπλουτισμός λεξιλογίου• <u>Φωνολογική / Φωνημική επίγνωση</u>		<ul style="list-style-type: none">• Επαφή με διαφορετικά είδη έντυπου λόγου (ενημερωτικά, περιγραφικά, αφηγηματικά, επιστολές, φυλλάδια, ιστοσελίδες, χάρτες, κ.ά.).• Άντληση πληροφοριών από διαφορετικές πηγές• Χρήση της βιβλιοθήκης• <u>Διάκριση διαφορετικών σημειωτικών συστημάτων και αλφαβήτων</u>• <u>Υιοθέτηση βασικών συμβάσεων ανάγνωσης</u>• <u>Πίνακες αναφοράς</u>• <u>Γραφοφωνημικές αντιστοιχίσεις</u>	<ul style="list-style-type: none">• Συνειδητοποίηση της χρήσης του γραπτού λόγου• Παραγωγή (ατομικά ή/και ομαδικά) κείμενων με διαφορετικούς επικοινωνιακούς στόχους (π.χ. ενημερωτικά φυλλάδια, κάρτες, αφηγηματικά κείμενα).• Υπαγόρευση κείμενων στην/στον εκπαιδευτικό (π.χ. επιστολές, προσκλήσεις)• <u>Γραφή του ονόματος.</u>

- Whitehurst & Lonigan (1998)

Συστατικά μέρη του φυσικού γραμματισμού

ανάγνωση
με κατανόηση

Cognitive foundations of
learning to read. (2001).
www.sedl.org

γλωσσική
κατανόηση

αποκωδικο-
ποίηση

γλωσσική
γνώση

γνώση
συστήματος
γραφής

λεξικολογική
γνώση

προηγούμενες γνώσεις

φωνολογία

Σύνταξη - γραμματική

σημασιολογία

φωνημική επίγνωση

γνώση της
αλφαριθμητικής
σειράς

γνώση των
γραμμάτων

αντιλήψεις για τον
έντυπο λόγο

ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ

Σχετικές γνώσεις
(γεγονότα, έννοιες κτλ.)

Λεξιλόγιο

(εύρος, ακρίβεια, συνδέσεις κτλ.)

Γλωσσικές δομές

(σύνταξη, σημασιολογία κτλ.)

Συλλογιστική

(τεκμηρίωση, μεταφορές κτλ.)

Κειμενικές γνώσεις

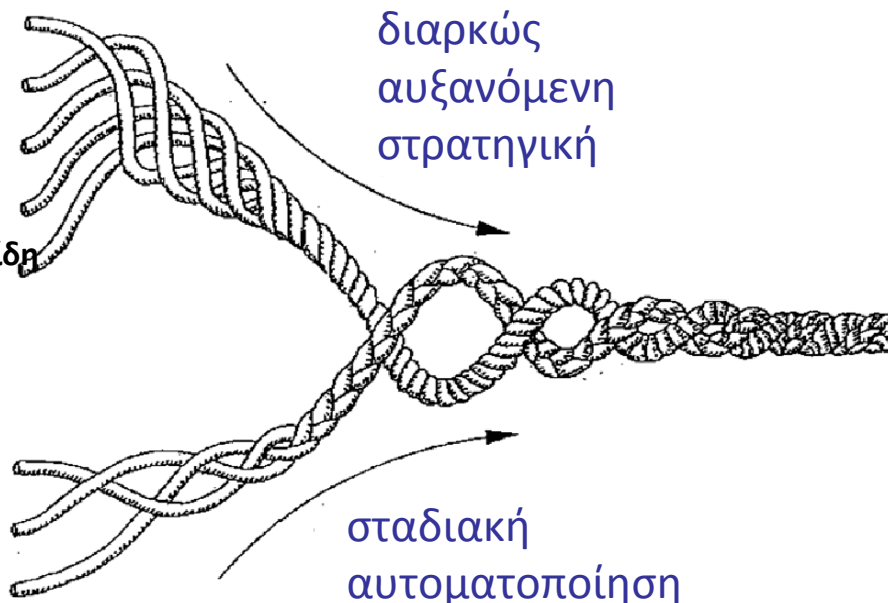
(έννοιες έντυπου λόγου, κειμενικά είδη
κτλ)

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ

Φωνημική επίγνωση

Αποκωδικοποίηση

Ολική αναγνώριση

ανάγνωση

ευχερής

εκτέλεση και

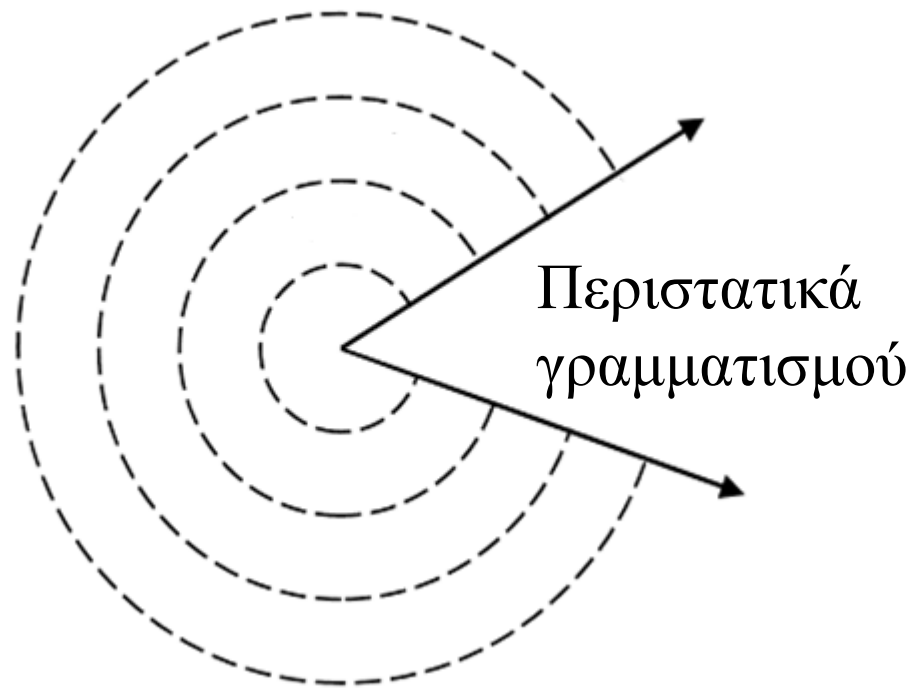
συντονισμός

αναγνώρισης

λέξεων και

κατανόησης

κειμένου

Kucer, S. (2009).
Dimensions of literacy.
New York: Routledge.

Περιστατικά γραμματισμού: πραγματική χρήση του
γραμματισμού

Πηγές άντλησης νοήματος:

- > **Γνωστική**: κατασκευή νοήματος
- > **Γλωσσική**: κώδικας, σύνταξη, λεξιλόγιο, κειμενική δομή
- > **Κοινωνικοπολιτισμική**: χρήση κειμένου και κριτική
αντιμετώπισή τους

Χαρακτηριστικά προγραμμάτων ενίσχυσης του πρώτου γραμματισμού

- Πλούσια σε έντυπο λόγο περιβάλλοντα για την ενίσχυση της λειτουργικής ανάγνωσης

> Η σημασία της γωνιάς της βιβλιοθήκης και λειτουργία της ως δανειστικής (ηχητική & πολυμεσική βιβλιοθήκη)

η

> Λειτουργικά ενταγμένος γραπτός λόγος στο περιβάλλον εντός & εκτός τάξης

- Ενθάρρυνση της γραφής και της ανάγνωσης (προσποιητής ή μη) για επίτευξη συγκεκριμένων επικοινωνιακών στόχων

- Ποικιλία πρακτικών εξάσκησης του προφορικού λόγου [λεξιλόγιο, εκτενή λόγο (extended discourse)]

- Σχέδια εργασίας ή θεματικές ενότητες

- Ο εκπαιδευτικός ως «ενδιάμεσος» του γραμματισμού

Στην πράξη

Οργάνωση ενός πλούσιου σε ερεθίσματα περιβάλλοντος

- ✓ Οργανωμένη γωνιά βιβλιοθήκης και δανειστική βιβλιοθήκη
- ✓ Υλικό γραφής και ανάγνωσης στις γωνιές δραστηριοτήτων
- ✓ Γωνιά επικοινωνίας
- ✓ Πίνακες αναφοράς
- ✓ Ο ρόλος του εκπαιδευτικού ως «ενδιάμεσου» του γραμματισμού
- ✓ Εξατομικευμένη «διευκόλυνση» των διαδικασιών άντλησης νοήματος

Ενίσχυση του **πρώτου/ φυσικού/ αναδυόμενου** γραμματισμού

1. Ενίσχυση των κινήτρων για ανάγνωση

(ανάγνωση (=άντληση νοήματος) έντυπου λόγου στο περιβάλλον – φιλιαναγνωσία, κριτικός γραμματισμός)

2. Ενίσχυση του εκτενούς/ επεξεργασμένου/ σύνθετου/ σχολικού λόγου

(εμπλοκή των παιδιών σε: συζητήσεις, αφηγήσεις, εξηγήσεις)

3. Ενίσχυση κι εμπλουτισμός του λεξιλογίου

4. Πρώτη διερεύνηση του αλφαβητικού συστήματος (κύριος σκοπός της Α' δημοτικού)

Περιοχές έρευνας του φυσικού /αναδυόμενου γραμματισμού

1. Εξελικτικές έρευνες για την εξοικείωση των παιδιών με τις ποικίλες παραμέτρους του γραμματισμού
2. Οικογενειακός γραμματισμός
 - Πρακτικές σε ποικίλα κοινωνικο-μορφωτικά περιβάλλοντα
 - Προγράμματα οικογενειακού γραμματισμού
3. Αναλυτικά προγράμματα
4. Πρακτικές στο νηπιαγωγείο και τις πρώτες τάξεις του δημοτικού

Σημαντικά ερωτήματα

- Ποιες είναι αυτές οι «εκφάνσεις της γλώσσας που έχουν σχέση με το γραπτό λόγο»;
- Με ποιες πρακτικές πραγματώνεται αυτή η εξοικείωση; (Τι διδάσκουμε; Πώς διδάσκουμε;)
- Ποιος είναι ο ρόλος της/του νηπιαγωγού;
- Διαφέρει από αυτόν του δασκάλου και σε τι;
 - > Ενδιάμεσος του γραμματισμού (Kucer, 2007)

Σχετική βιβλιογραφία

Wolf, M. (2007). *Ο Προυστ και το καλαμάρι. Πώς ο εγκέφαλος έμαθε να διαβάσει*. Αθήνα: Πατάκης [κεφ. 4]

Barton, D. (2009). *Εγγραμματισμός: Εισαγωγή στην οικολογία της γραπτής γλώσσας*. Αθήνα: Παπαζήσης [κεφ. 9 & 10]

Τάφα, Ε. & Μανωλίτσης, Γ. (2009). *Αναδυόμενος Γραμματισμός: Έρευνα και εφαρμογές*. Αθήνα: Πεδίο.

Sulzby, E. (1989). Assessment of writing and of children's language while writing. Στο L. Morrow & J. Smith (Επιμ.). *The role of assessment and measurement in early literacy instruction, 83-109*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Zygouris-Coe, V. (2001). *Emergent literacy*. Orlando, FL: Florida Literacy and Reading Excellence Center

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ